

Бондаренко Л. Н., ад'юнкт,
Военный институт КНУ имени Тараса Шевченко

ОТОБРАЖЕНИЕ КАТЕГОРИИ ЗАЛОГА В ТЕКСТАХ ФРАНКОЯЗЫЧНОГО ВОЕННОГО ДИСКУРСА И ИХ ПЕРЕВОДЕ

В статье рассмотрен вопрос категории залога во франкоязычных военных текстах и их переводе. Особое внимание было обращено на различие подходов разных ученых при разделении этой категории на виды. В результате детального анализа примеров выражения этой категории на украинский язык были отмечены важность и необходимость функциональной точности при переводе.

Ключевые слова: Категория залога, виды залога, передача категории залога.

Bondarenko L. N., post-graduate,
Military Institute, Taras Shevchenko National University of Kyiv

REPRODUCTION OF VOICE IN FRENCH MILITARY TEXTS AND TRANSLATIONS

In this article considered the question of the essence of voice in French military texts and its translations. Particular attention was paid to the different approaches of researchers in the division this voice on types. As a result of detailed analysis of the examples of reproduction of this voice into Ukrainian the importance and necessity of functional accuracy of the translation were noted

Key words: Voice, types of voice, reproduction of voice.

УДК 811.124'373.47

Борбенчук І. М., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИЧНИХ ЕПІГРАМ Г.В. КАТУЛА

У статті, присвяченій політичним епіграмам римського поета I ст. до н. е. Г. В. Катупла, розглядаються лінгвостилістичні засоби, які надали творам поетичності, сатиричного забарвлення, гостроти, що дозволило поетам стати актуальними та цікавими для сучасного читача.

Ключові слова: епіграма, сатира, сарказм, іронія, тропи та фігури.

Історія виникнення епіграми бере свій початок від давньогрецької літератури, де епіграмою вважався нагробний чи присвячений богам напис у вигляді одного або двох

елегійних дистихів із гострою і тонкою думкою афористичного характеру. Відомими грецькими епіграматистами були Архілох і Симонід Кеосський. Зокрема, в епіграмах-епітафіях Симоніда зображено величні картини подій початку V ст. до н. е. У пам'ять про бійців на Марафонському полі, при Фермопілах, Саламіні згадуються такі відомі імена, як Мальтіад і Леонід. З-поміж цих епіграм вишуканим смутком вирізняється напис на могилі Анакреонта [Лосев, 79]. З розвитком індивідуалізму маленькі вірші змінили свою спрямованість і стали зручною формою для передачі вражень поета, його відношення до людей і досить часто мали в'їдливий характер.

В олександрійську епоху епіграма та епітафія розділили сфери вживання і призначення. Епітафія, звузивши специфіку, стала функціонувати в якості нагробного напису, а виділена в окремий жанр епітафія почала вживатись для передачі дотепних, сповнених глибоким підтекстом, думок. До нас дійшло 3 епіграми Сапфо, 26 епіграм лірика Феокрита, зразки епіграм Асклепіада Самосського. І якщо елліністична епіграма являла собою стислий ліричний вірш, іноді з незвичайною кінцевою фразою, то за римських часів вона набула чітких сатиричних ознак.

Видатним поетом римської літератури був Гай Валерій Катул (87-54 рр. до н. е.). Його таланти проявився в багатьох літературних жанрах (любовна лірика, епілії, епіталами тощо), та з-поміж них чільне місце посідають епіграми, звернені до ворогів, політичних діячів, суперників у коханні. Бурхливе життя в Римі цього періоду вимагало швидкої реакції на події з метою привернення до них уваги. Епіграма як жанр літератури могла викликати широкий суспільний інтерес, оскільки завдяки короткості, влучності передавала характер події, ставлення власне автора до неї, що звучало в обов'язковому підсумку вірша. На думку Курціуса, “жодна з поетичних форм не сприяє так грі із заговореними, приголомшливими думками, як епіграма... Само собою це добре уживається зі справжнім поетичним змістом” [Курціус, 322].

Життя епіграми коротке, оскільки вона закінчує свій поетичний вік, коли суспільство втрачає інтерес до описаної події чи явища. Однак із творами Катула маємо іншу картину: незважаючи на плин часу вони і сьогодні привертають увагу читачів та науковців різних галузей своєю гостротою, поетичністю, талановитим викладом, а тому є **актуальними** для нашого дослідження. **Мета** даної статті полягає у висвітленні питання лінгвостилістичних засобів латинської мови, використаних у епіграмах Катула, що підтверджують художню майстерність автора та поетичну цінність творів. **Завданням** є виявити в латинськомовних епіграмах лексичні, сатиричні, стилістичні, граматичні засоби, що передають гостроту думки та внутрішню красу слова. У дослідженні **об'єктом** виступили спільні за тематикою політичні епіграми Катула.

Як відомо, перебуваючи в Римі Катул вів досить веселе та безтурботне життя. Цикл епіграм, присвячений ворогам і друзям, коханій жінці та просто невідомій особі відтворюють події, що вражають та мають вплив на поета і його творчість. Часто провідною темою епіграм стає політика. Дослідники припускають, що саме через політичні погляди поет посварився з батьком, прихильником і другом Цезаря. Батькові начебто вдалося примирити сина з Цезарем, і останній навіть запропонував Катулу місце на службі. Достеменно не відомо, чи відбулося примирення двох видатних

діячів Риму – поета і політика, – однак, Катул більше не виступав проти Цезаря у властивій йому поетичній формі – сатиричній епіграмі [Тронский 1988, 339].

Однією з характерних ознак епіграми є адресат, відповідно політичні твори Катула умовно можна поділити на такі, що направлені проти Цезаря [29, 54, 93], Гнея Помпея [29, 113], цезаріанців, зокрема Мамурри, [43, 57, 114, 115]. Особливість та своєрідність жанру епіграми в тому, що вона коротко і влучно підкреслює головну думку. Та за розміром епіграма Катула являє собою не лише два елегіїні дистихи [93, 94, 105], часто це цілі інвективи, що нараховують від чотирьох до двадцяти чотирьох строф [29, 54, 57, 113, 114, 115].

Серед лінгвостилістичних засобів, використаних автором, нами були виділені сатиричні засоби (сарказм, іронія, інвектива), лексичні засоби (вulgаризми, демінутиви, неологізми, фразеологізми), художні засоби (тропи та фігури) та стилістичні засоби (синтаксичні конструкції, граматичні форми). Причому досить часто автор поєднує різні види засобів для підсилення сили слова, надання фразі переконливості та відповідного настрою.

Як зазначалося, епіграма покликана викрити негативні явища, вчинки, події. Для цього використовуються такі сатиричні засоби, як іронія – образний вислів, застосований на називанні супротивного, коли про щось говориться ніби в позитивному плані, але прихований підтекст свідчить про зовсім протилежне; сарказм – особливо дошкульна викривальна насмішка, що виявляє крайню ненависть і презирство до зображуваного; інвектива – пряме, зовсім не приховане засудження певної вади. Варто зауважити, що названі вище виражальні засоби в сукупності надають творам іронічно-саркастичного забарвлення.

Мова політичних епіграм досить колоритна, розповідь ведеться переважно в теперішньому часі, автор констатує факти, згадує минулі події або вчинки ворогів. Катулові властиве звернення до своїх опонентів у формі кличного відмінка. Напр.: *(cinaede Romule [29. 5, 9], opulentissime socer generque [29.23-24], salve...puella [43.1], unice imperator [54.7], Caesar [93.1])*. Зустрічаються у поетичних творах такі синтаксичні звороти: неповний *ablatus absolutus consule Pompeio [113.1]*, що вказує на події часів консульства Помпея; *ablatus absolutus (повний)*, що позначає дію, виражену основним слівом *facto consule [113.2]*; *nominativus cum infinitivo mentula conatur Pipleium scandere montem [105.1]*.

Політична тема обрана Катулом не випадково. У 50-х рр. I ст. до н.е. політичне свавілля досягло такої межі, що про нього не можливо було мовчати. Поет прагне викрити Цезаря і його оточення завдяки сатиричним засобам сарказму, іронії, інвективи. Для досягнення саркастичного тону були використані численні vulgаризми: Цезар постає *розпусником (impudicus), ненаситним (vorax), азартним гравцем (aleo) [29. 2, 10], кінедом (cinaedus), що надає перевагу неприродним статевим зносинам [29. 5, 9; 57. 1], розпусником (pathicus) [57. 2], коханцем (adulter) [57.8], він піде по всіх ліжках perambulabit omnium cubila піде по всіх ліжках [29. 7]*. Цезар і його соратник Мамурра – *improbi cinaedi безсоромні кінеди [57. 1], morbosi pariter однаково розпусні, gemelli utriusque обидва близнюки [57. 6]*. Часто героєм епіграм виступає Мамурра, названий вуличним прізвиськом *mentula*. Це іменник жіночого роду на позначення

чоловічого статевого органу (*mentula, ae. f.*). Для надання людських властивостей ментулі Катул вдається до персоналізації: *mentula comesset* член проковтнув [29.13], *aut quid hic potest / nisi uncta devorare patrimonium?* Що ж він може, як не пожерти батьківське майно? [29.22], *mentula moechatur* член займається розпустою [94.1], *sonatur Pipleium scandere montem* захотів вибратися на Пімплейську гору [105.1], *mentula habet* член має численні статки (у тексті йде перелік майна) [114.2; 115.1]. Характеристиці Мамурри-ментули сприяють влучні епітети: *mentula magna minax* член великий і загрозливий [115.8], *diffututa mentula* заїжджений член [29.13], *mentula dives* багатий член [114.1].

Для саркастичного зображення використано такий поетичний троп як гіпербола: Мамура настільки розпусний, що може ковтати *mentula* по 200-300 тисяч разів *ducenties comesset aut trecenties* [29.14]. Дружина Помпея кількість коханців із двох збільшила до двох тисяч *sed creverunt milia in unum singula* [113.3]. При описі величезних статків Мамури гіпербола у поєднанні з гомеопотом (однаковий відмінок) і полісиндетоном (велика кількість сполучників) увиразнює мову, підкреслюючи значення кожного слова. Напр.: 1) *aucupium omne genus, piscis, prata, arva ferasque nmanishine* полювання, всілякі риби, покоси, ниви і звірі [114.3]; 2) *prata arva ingentes silvas saltusque paludesque/ usque ad hyperboreos et mare ad Oceanum* дуги, поля, величезні ліси і болота аж до гіперборейців та до моря-океану [115.5-6].

Іронічному настрою сприяють такі лексичні засоби:

1) демінутиви: *ut albulus columbus aut Adoneus?* Ніби білесенький голуб чи Адоніс? [29.8], *pec nigris ocellis* не з чорними оченятами [43. 2], *caput oppido est pussillum* голова така вже крихітка [54.1], *imo in lectulo erudituli* атмо в одному ліжечку обоє досвідчені (в коханні) [57. 7], *rivales socii puellularum* спільні суперники до дівчаток (легкої поведінки) [57. 9], *tusae furcillis praecipitem eiciunt* музи відразу вилочками скинули (ментулу) [105.2]. У 105 епіграмі автор приховано говорить про розмір ментули, адже музам було достатньо маленьких вил, щоб із ним розправитись;

2) неологізми: *diffututa mentula* заїжджений член [29.13], *expatravit* пропратив у розпусті [29.16]; *semilauta crura* недомиті стегна [54.2], *erudituli* досвідчені у любовних справах [57.7], *subtile et leve peditum* Libonis з тонким і легким лібонським вітром [54.3]. (іменник *peditum*, і *n vitri* є медичним терміном, тому в даному випадку це натяк на хворобливий неприємний запах тіла). Неологізми передають нові відтінки на позначення такого явища як розпуста. Поет неодноразово наголошує на тому, що Цезар і його оточення перевищують своїх попередників у розпусті та розбещеності, а тому, можливо, і вносять до словника латинської мови нові лексеми на позначення цих явищ;

3) іронізує автор, вживаючи найвищий ступінь прикметника *eone nomine urbis opulentissime/ socer generaque, perdidistis omnia?* чи ж не з цієї причини ви, **найніжніші** тесть і зять, усе місто розграбували? [29.23-24].

Вдалій словесній грі сприяє зовнішнє оформлення епіграми. Серед художніх фігур, покликаних прикрашати мову, були виділені:

1) алітерація: *Mentula moechatur. Moechatur mentula. Член займається розпустою. Розпустою займається член* [94.1], *Ipsa olera olla legi. Горицк сам обирає собі овочі* [94.2];

2) кондуплікація (підкреслює значення повторюваних слів): *quis hoc potest videre, quis potest pati xmo може це бачити, xmo може витерпнати* [29.1], *parum expatrativ an parum elluatus est чи ж мало він протратив, чи ж мало розжбуряв* [29.16];

3) повтор рядків у різних частинах вірша: *nisi impudicus et vorax et aleo якщо не безсоромник, і розпусник, і гравець* [29. 2 і 10 рядки], *cinaede Romule, haec videbis et feres розпусний Ромуле, ти бачиш все і терпиш* [29. 5 і 9 рядки], *pulcre convenit improbis cinaedis вам пасує безсоромним розпусникам* [57. 1і 10 рядки];

4) градація передає наростання гніву: *paterna prima lancinata sunt bona, / secunda praeda Pontica, inde tertia/ Hibera... спочатку були розтрачені батьківські статки, номім Понтійська здобич, по-третє Іберська* [29. 17-18].

Автор полюбляє вдаватися до неочікуваних кінцівок у вигляді фразеологізмів філософського характеру. Наприклад, такі прислів'я є підсумком для деяких епіграм: *O saeculum insapiens et infacetum! О вік брутальний і вульгарний!* [43. 8], *Fecundam semen adulterio. Плодюча зернами розпуса* [113. 4], *Ipsa olera olla legit. Горщик сам обирає собі овочі* [94.2], *Fructus sumptibus exsuperat. Прибуток перевищує витрати* [114. 4]. Окрім прислів'їв вжиті сталі словосполучення *furcilla ejicere прогнати в шию* [105.2], *senex recoctus старий пройдисвіт* [54.5], *pulcre convenit до лиця, пасує* [57.1].

Характерним поетичним прийомом Катугла є побудова епіграми на нагромадженні та повторюваності одного й того ж виражального засобу. Так, 29 епіграма побудована на риторичних питаннях, що не вимагають відповіді, але увиразнюють та підсилюють емоційність фраз. Напр.: *Quid hunc malum fovetis? Aut quid hic potest / nisi uncta devorare patrimonium? Що ж ви це зло оберігаєте? Що ж він може, / як не пожерти батьківське майно?* [29. 21-22] Присвячена подрузі Мамурри 43 епіграма побудована на численних літогах: *nec minimo naso не з малим носом, nec bello pede не з гарними ногами, nec nigris ocellis не з чорними оченятами, nec longis digitis не з довгими пальцями, nec ore sicco не з витертим ротом, nec sane nimis elegante lingua не з дуже вишуканою мовою.* У 93 епіграмі одна яскрава літота, що як засіб сатири підкреслює презирливе ставлення до людини: *nil nimium studeo, Caesar, tibi, velle placere я ніскільки не бажую тобі сподобатися, Цезарю* [93.1].

Важливим нововведенням Катугла у латинську поетичну мову є сталий епітет до річки *aurifer Tagus* [29.19] *золотоносний Таг*. Пізніше римські поети, називаючи річку золотоносною, мали на увазі лише Таг.

Отже, в результаті лінгвостилістичного аналізу політичних епіграм римського поета Г. В. Катугла можемо зробити деякі висновки: 1) Катугл зумів спричинити масовий резонанс у римському суспільстві завдяки такому жанру літератури, як епіграма; 2) сатиричні засоби: іронія, сарказм, інвектива – у повній мірі передали зневагу і презирство до описуваних подій та політичних постатей; 3) епіграми Катугла вдало поєднують поетичну форму з поетичним змістом; 4) фразеологізми, вульгаризми, демінутиви, повтори, підтекст сприяють поетичній грі слів, а розмаїття художніх засобів свідчить про великий талант поета.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дворецкий, И. Х. Латинско-русский словарь / Иосиф Хананович Дворецкий. – М.: Русский язык, 2000. – 846 с.
2. Дуров, В. С. Основы стилистики латинского языка: учеб. пособие / Валерий Семенович Дуров. – СПб.; М.: Изд. центр “Академия”, 2004. – 112 с.
3. Курціус, Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя / Ернст Роберт Курціус. – Львів: Літопис, 2007. – 752 с.
4. Лосев, А. Ф. Античная литература: учебник для высшей школы / Алексей Федорович Лосев; [Под ред. А. А. Тахо-Годи]. – М.: ЧеРо, при участии изд. “Омега-Л”, 2005. – 543 с.
5. Тронский, И. М. История античной литературы / Иосиф Моисеевич Тронский. – М.: “Высшая школа”, 1988. – 464 с.
6. С. Valerii Catulli Carmina/ Recognovit brevique adnotatione critica instruxit R. A. В. Mynors. Oxonii e typographeo clarendoniano. – N. Y.: Oxford University Press 1958. – 113 s.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2014.

И. Н. Борбенчук, асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛИТИЧЕСКИХ ЭПИГРАММ Г. В. КАТУЛЛА

В статье, посвященной политическим эпиграммам римского поэта I в. до н. э. Г. В. Катulla, рассматриваются лингвостилистические средства, придавшие произведениям поэтичности, сатирической окраски, остроты.

Ключевые слова: эпиграмма, сатира, сарказм, ирония, тропы и фигуры.

I. M. Borbenchuk, Postgraduate Student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

LINGUISTIC CHARACTERISTIC OF KATUL'S POLITICAL EPIGRAMS

The article is devoted to political epigrams of the Roman poet of the 1st century BC Katul. It shows linguistic means that gave the epigrams poetry, satiric color, acuteness which made them up-to-date and interesting for the modern reader.

Keywords: epigram, satire, sarcasm, irony, tropes and figures